

ПРОБУДЖЕННЯ

За ніч грубка вистигла, й тепер, якщо висунути з-під ковдри голову, мерзло лице. А якщо вкритися з головою — можна задихнутися. І сяк не так і так не сяк. То пірнаючи під пухку перину, то виринаючи й хапаючи повітря ротом, наче риба, можна було дотягти до ранку. А далі починалось уже вкрай неприємне. Вилізати з-під ковдри рано-вранці — це те саме, що пірнути в холодний Байкал. Навіть у найгарячіші дні це найглибше у світі озеро не прогрівалося вище п'ятнадцяти градусів. Але й така температура вважалася розкішною для купання.

Я рвучко відкинув ковдру й став босими ногами на холодну підлогу. Сон мов рукою зняло.

«Сьогодні я черговий. Сьогодні я перший!»

Клацаючи зубами, я поспіхом натягував на себе одяг, який завжди акуратно складав на стільці. Белігто, мій шкільний товариш, радив тримати одяг у теплій постелі. Але я не міг тулитися з одягом, наче в кублі, тому й мучився щоранку.

Лютнева ніч жбурила мені в лице тисячу гострих голок. Вони проникли в ніс, обпекли губи й розсипалися в горлі. Надворі було всього 35 градусів нижче нуля і сильний вітер. Доволі звична погода в цей час. Я намагався дихати тільки носом,

але при кожному вдиху ніздрі змерзалися і ніс закривався, геть як у нерпи⁷. Шлях від будиночка номер чотирнадцять до головних воріт я подолав хвилини за п'ять. Переважно це забирає в мене хвилини п'ятнадцять, бо по дорозі я витріщаюся на всі боки, гукаю друзів, ловлю гави, а то й біжу назад, бо забув щось важливе. Але не сьогодні. Через п'ять хвилин я був уже на місці й одчиняв маленькі дверцята, що вели на другий поверх брами.

А там на товстих промаслених, щоб не гнили, канатах висів здоровезний брус із твердої, мов камінь, модрини. Схопившись руками за канати, я почав той брус розгойдувати. Вдавалося мені це погано, бо брус був разів у десять важчий за мене, а ноги в унтах з оленячої шкури ковзали по підлозі.

Нарешті через хвилину чи дві важкої боротьби пролунало: «БАМ-м-м-м-м-м!»⁸. Брус одним кінцем ударив у бронзовий дзвін, підвішений на східній стороні брами. На годиннику була п'ята ранку.

«БАМ-М-м-м-м-м-м!» — несподівано гучний звук тараном розготив морозне повітря. Здавалося, що його аж видно — як ото кола на поверхні води, тільки це були не плоскі кола, а сфери. «БАМ-М-М-м-м-м-м-м!» Буддйський монастир *Gandān Dashi Choyinhorlin*⁹ неохоче прокидався після холодної лютевної ночі.

⁷ Нерпа — *Pusa sibirica*, або «байкальська нерпа». Єдиний у світі вид тюленя, який живе в прісних водах озера Байкал. Один з трьох прісноводних видів тюленів на планеті.

⁸ *Gandān Dashi Choyinhorlin* (ᠭᠠᠨᠳᠠᠨ ᠳᠠᠰᠢ ᠴᠣᠢᠶᠢᠨ ᠬᠣᠷᠯᠢᠨ, *Dga' Man Vikra shis Chos 'khor gling* — тиб.; Тузис Байсегалантай Улзй Намдй Хурдын Хийд — бурят-монг.) — «Коліска Колеса Вчення, Що Приносьть Щастя і Сповнене Радості». Буддйський монастир у місцевості Верхня Іволга, за 36 кілометрів од Улаан-Удэ. Бурят-монгольські племена *exirim* і *burzagim*, які заселили цю долину в XVIII столітті, назвали її «Эблэгээн» («Благодатна»). Згодом у російськх документах назва трансформувалась спочатку в «Эблэгэ» та «Евлагэ», а згодом в «Еволга». Нічого спільного з назвою пташки цей топонім не має.

ДОРЖ

Мене звати Дорж. Я не такий малий, щоб мені зав'язували шнурки, але й не такий великий, щоб бути геть самостійним. Звісно, це залежить од того, що саме розуміти під словом «самостійний». Я сам обираю, що мені їсти на сніданок, але дорослі вважають, що я ще малий, щоб обирати, ким мені стати. Батьки хотіли б, щоб я став професійним музикантом, як вони самі і як мій *naḡasa*¹⁰. А я хочу стати пожежником. Яка в них крута форма й червоні машини! І які красиві білі шоломи з номерами й захисним склом!

Та мені всього одинадцять, і я *хубараḡ*¹¹ у буддйському монастирі. Не бійтеся, нічого страшного в цьому нема — бо що страшного в тому, що в мене брита голова і я навчаюся деяких премудростей у мого *баши*¹² Чимтдоржа-лами.

⁹ *Naḡasa* (бурят-монг.) — дід по материнській лінії.

¹⁰ *Хубараḡ* (бурят-монг.) — послушник, учень навачок у буддизмі. *Хубараḡи* живуть на території монастиря, в будинках лам (ченців). Традиційно послушники вивчають буддйську філософію, східну медицину, етнографію, тибетську, старомонгольську і бурят-монгольську мови, а ще буддйський іконопис (*maxiḡolotoḡo*), основи тантризму (*Ваджрайана*) і медитацію. *Хубараḡи*, як і ченці, голіши голову на ознаку відокремлення від мирського життя.

¹¹ *Баши* (бурят-монг.) — учитель, духівник.

Крім мене й нашого наставника, в будиночку номер чотирнадцять живе ще мій друг і поплічник Беліґто. Беліґ на рік за мене старший, а з вигляду — на всі п'ять, бо він мовчазний і серйозний, не те, що я. Я не мовчазний, скоріше навпаки. Батьки кажуть, що в мене не язик, а помело. Не розумію, чому? Мій язик не схожий на мітлу чи на віник. Вічно ці дорослі собі щось придумують. Вигадають якусь нісенітницю, а пояснити її як слід не можуть.

Нещодавно чув на ганку Цогчєн-дугану*, як дві жінки, які ще хвилину тому старанно молились, перемивали кістки тітці Дулмі: «Диви, Дулмұшка вирядилась, наче на свято! Звичайний день, а вона хоче здаватися найкращою за всіх! А в самої син дурник!». Мені було дуже образливо, бо Будда не схвалює, коли лихословлять, а із сином тітки Дулми, Вовкою, ми дружили. Ну то й що, що в нього синдром Дауна? Мій Учитель говорить, що це тільки зайва хромосома. Якщо чесно, я не дуже добре уявляю, що воно таке «хромосома», але насправді Вовка аж ніяк не дурник, а скоріше новий вид людини — дуже доброї і надзвичайно сильної, бо сили в його руках було стільки, що він міг розірвати залізну підкову! Вовка ніколи нас не кривдив, завжди був веселий, а коли хтось сумував, намагався його розсмішити. А ще він ніколи не шахраював у іграх і завжди був чесний. Ми не давали його образжати, а якщо до нас на вулиці чіплялась якась шпана, то ми кликали його на допомогу. А дорослі? А дорослі, які, здавалось, мали б учити нас кращого, говорили: «Чого ви грастесь з тим дурником? Будьте обережні з Вовкою, бо він розумово відсталий». Завжди ці дорослі собі щось придумують. Самі вони розумово відстали!

* Цогчєн-дугєн (бурут-монґ) — головна будівля монастиря, або ж дослівно: «Дім загальних зборів».

Я живу в монастирі, як і інші хлопчачи буддійської школи. Вона в нас одна на всю Бурят-Монголію¹, і там навчаються хлопчачи перед вступом до Буддійського інституту, що його, як обіцяє наш хамбо-лама², незабаром відкриють. А поки що наші майбутні ламы навчаються у Монголії чи Індії.

Монастир наш розташований не на гірській вершині десь у Гімалаях, а всього за тридцять шість кілометрів од Улаан-Удэ. Що таке Улаан-Удэ? Дивна назва, еге ж? У перекладі з бурят-монгольської «Улаан» означає «червоний», а «Удэ» — назва річки, що впадає в іншу річку, яка зветься Селенга. А вже Селенга, у свою чергу, впадає в холодний і глибокий Байкал.

Наш монастир не має високих мурів, які б відокремлювали нас од зовнішнього світу, та й відокремлювати, власне, нічого — головний храм Цогчен-дуган, ще зо два невеличкі храми, бібліотека старовинних книг, готель для паломників та оранжерея з деревом бодхі. Уявіть собі, його виростили з гілки того самого дерева у Бодх-гаю, під яким царевич Сіддхартха Шак'ямуні отримав просвітлення і став Буддою!

Крім того, просто на території монастиря стоять невеличкі будиночки, в яких живуть буддійські священнослужителі ламы та їхні учні хубараги, тобто ми.

Учитель розповідав, що до того, як на наші землі прийшла радянська влада, в Забайкаллі існувало 47 великих монастирів з тисячами ченців та послухників. Більшовики позакривали їх усі до одного.

Наш монастир відкрився десь так 1945 року, і тоді ченців, які ще пам'ятали ритуали та служби, лишалось дуже мало. Чімітдорж був один з них. А ще...

Ой, щось я заговорився. А мені ще грубку топити й заварювати чай.

¹ Бурят-Монгольська АРСР — так до 1958 року йменувалася республіка Бурятія. 1937 року, при розділенні Східносибірської області, були утворені Іркутська й Читинська області, а від ЕМАРСР відірвали історичні регіони Усть-Орда (увійшла в склад Іркутської області) та Аза (увійшла в Читинську). Того ж року було ухвалено нову конституцію ЕМАРСР. Розчленування республіки, як і її перейменування, відбулося за принципом звиченого в радянські часи «партійного голосування», без консультацій з громадськістю і вченими. Опозиційно налаштована бурят-монгольська інтелігенція часто вживала назву «Бурят-Монголія».

² Хамбо-лама — верховний лама буддійської громади — Сэнгхэ. У 1993 році в монастирі Даши Чойнхорлін відкрили Буддійський університет, де учні могли продовжувати навчання. Лише 1999 року університет отримав ліцензію вищого навчального закладу.